

Sakraalsus ekraanil: Eduard Profittlichi õndsakskuulutamise teleülekande visuaalne analüüs

URMAS ROOS on visuaalmeedia- ja psühholoogiaalase haridusega meediapraktik ning *Federation of European Professional Photographers* sertifitseeritud fotograaf (EP). Ta on tootnud temaatilisi videosaateid Eesti Kirikute Nõukogu haridusportaalile, dokumenteerinud rohkelt kultuuri- ja ususündmusi ning viibis selle sündmuse juures akrediteeritud fotograafina. Lisaks vaatas ta analüüsiva pilguga üle ka teleülekande salvestuse.

Sissejuhatus: vahetu ja vahendatud kogemuse võrdlus

6. septembril 2025 toimus Tallinnas Vabaduse väljakul erakordne sündmus – peapiiskop Eduard Profittlichi õndsakskuulutamine. See ei olnud mitte ainult oluline hetk Eesti katoliiklastele, vaid ka kogu Baltikumi jaoks, sest tegemist oli esimese õndsakskuulutamisega selles piirkonnas. Sündmus kandis märgilist tähendust – märkides lootust, julgust ja identiteeti nii usulises kui ka kultuurilises mõõtnes.

ERR teostas liturgia otseülekande ning salvestuse, pakkudes võimalust kogeda seda ka neil, kes füüsiliselt kohal ei viibinud. Käesolev tekst ei ole klassikaline arvustus, vaid visuaalne analüüs: mõtisklus selle üle, kui palju suutis televisioon edastada sündmuse sakraalset sügavust ja atmosfääri.

Psühholoogilisest vaatepunktist on oluline mõista, et ekraanivahendusel saadud kogemus ei aktiveeri samu meelelisi ja kehalisi tundeid kui kohapealne osalus – puudub see, et inimene ise hingab samas õhus, kuuleb hääli ja muusikat vahetult enda ümber ning tunneb end osana kogukonnast. Just selline vahetu kohalolu loob rituaalile erilise emotsionaalse sügavuse.

Originaal (kohalolek) ja koopia (teleülekanne) on oma olemuselt erinevad kogemused. Kohapealne osalus pakub atmosfääri ja vahetut kogemust, mida ükski kaamera ei saa täielikult tabada. Samas võib teleülekanne lisada seletavaid kihte – kommentaare, subtiitreid, valitud kaadreid –, mis muudavad keerulise liturgia arusaadavamaks ka laiemale publikule.

Visuaalne narratiiv (pildikeel) ja režii valikud

Liturgilise otseülekande puhul ei piisa üksnes toimunu fikseerimisest. Visuaalne narratiiv peab aitama vaatajal tunnetada rituaali rütmi ja tähendust.

ERR-i kaameratöö hõlmas nii üldplaan kui ka lähiplaane ja detaile. See tagas tehnilise mitmekesisuse, kuid režii stiil jäi pigem dokumenteerivaks kui osalevaks. Näiteks armulaua jagamisel näidati protseduuri väärikalt ja lugupidavalt, kuid kaamera ei jäänud pikemalt pidama hetkedel, mis oleksid aidanud vaatajal kogeda rituaali aeglast ja meditatiivset kulgu.

Tänapäeva meedias on kujunenud normiks kiire tempo, kuid liturgilises ülekandes ei pea seda rütmi alati järgima. Pikemad kaadrid võivad anda vaatajale võimaluse süveneda hetke rahusse ja pidulikkusesse. ERR-i ülekandes oli see lähenemine pigem tagasihoidlik.

Tähelepanu väärisk armulaua jagamine. Teleülekanne näitas seda väärikalt ja rahvusvahelisele praktikale vastavalt. Samas jõudsid ekraanile kaadrid, kus mõned osavõtjad pildistasid pühalikku hetke, kus armulauda jagati personaalselt. Pildistaja oli nende vahetus läheduses. Need stseenid esitati suures plaanis ning hajutasid tähelepanu armulaua tegelikult pühalt sisult. Tegemist oli režii eksimusega – neid kaadreid oleks saanud teadlikult vältida, suunates vaataja pilgu liturgia väärikamatele detailidele.

Kasuks oleks tulnud armulaua sakramendi katoliiklusest õpetusest lähtuv põhjalikum selgitus (transsubstantsiatsiooniõpetus), sest teema ei ole kõigile vaatajatele piisavalt tuttav.

Režii ja tänapäeva vaataja tähelepanu

Selle peatüki lisamine on vajalik, sest religioosse ülekande visuaalne keel ei toimi vaakumis – see peab arvestama ka tänapäeva vaataja harjumustega. Kiire montaaž ja pidevalt vahetuvad kaadrid on saanud uueks normiks, kuid liturgia olemus eeldab aeglast rütmi ja süvenemist. Selle vastuolu mõtestamine aitab paremini mõista, miks režii valikud on vaatajakogemuse seisukohalt nii olulised.

Videooperaatori ja režissööri seisukohalt on liturgilistes ülekannetes oluline kasutada pikemaid kaadreid, sest need aitavad luua meditatiivset ja süvenevat atmosfääri. See lähenemine sobib hästi pühade rituaalide olemusega. Samas on kaasaegne vaataja, eriti noorem põlvkond, harjunud kiire montaažiga, kus kaader vahetub iga 15–20 sekundi järel. Selline harjumus tuleneb sotsiaalmeediast ja digikultuurist, mis treenib aju pidevalt uut stimulatsiooni ootama.

Siit tekib paratamatu vastuolu: rituaali olemus nõuab aeglust, aga kaasaegne vaataja ootab kiirust. Lahendus peitub tasakaalus – rituaali kesksetes osades (nt armulaua jagamine, palvetavad näod) võib režii kasutada pikemaid ja rahulikumaid kaadreid, samal ajal kui protsessioonide või muusikaliste osade puhul võib tempot kiirendada. Kommentaatori roll on samuti oluline – tema selgitused aitavad vaatajal säilitada tähelepanu ka pikema kaadri ajal.

Psühholoogiliselt ei ole pikad kaadrid ainult esteetiline valik, vaid ka õpetuslik samm: need aitavad harjutada vaatajat süvenema ja loovad kogemuse, mis erineb igapäevasest kiirustavast visuaalkultuurist.

Kokkuvõttes näitab see peatükk, et liturgilise ülekande visuaalne keel peab olema ühtaegu aeglane ja meditatiivne, austades rituaali rütmi, kuid samas piisavalt paindlik, et hoida kaasaegse vaataja tähelepanu. Nii luuakse sild traditsioonilise pühaduse ja tänapäeva meediakultuuri vahel.

Ruumitaju, atmosfäär ja valgus

Ülekandel tuli lahendada keeruline ülesanne – kuidas luua sakraalne ruum avatud Vabaduse väljakul, kus puudub traditsiooniline kirikuarhitektuur. Kaadrid andsid edasi nii lava kui rahvahulga, ent küsimus jääb: kas visuaalne keel suutis vaatajale luua pühamu tunde või jäi pigem neutraalseks? Psühholoogiliselt loob ruumiline avarus aukartust, kuid intiimsemad detailid (näod, valguse mäng) aitavad vaatajal kogeda lähedust. Videooperaatorile on see tehniline väljakutse – hoida fookust liturgial, vältides linnaruumi visuaalset hajumist. Sellega tuldi enamasti toime.

Liturgilise atmosfääri löid vaikusehetked, tuule liikumine ja inimeste rahulik kooskõla – need olid kohapeal tajutavad kõrvade, silmade ja isegi kogu kehaga. Ülekannet vaatajatele jäi sellest rikkalikust meelelisest kogemusest vaid aimdus.

Loomuliku välisvalgustuse kasutus oli professionaalne, kuid pigem neutraalne. Kaamera oleks saanud valguse ja varju eripäraseid hetki – näiteks kui päikesekiir langes reliikviale või rüüd kandvale vaimulikule – rõhutada pikemate kaadrite või kontrastide kaudu. Samuti võinuks režii kasutada varju kujundliku vastandina valgusele, et luua narratiivne sügavus. Kommentaatori toel olnuks võimalik neid hetki seostada sümbolse tähendusega, näiteks valgus kui ülestõusmise märk.

Ülekandes oli vähe kaadreid palvetavatest inimestest just neil hetkedel, kui liturgia seda loomulikult toetanuks. Tehniliselt olnuks võimalik neid rohkem esile tuua, kuid siin tekib eetiline ja õiguslik piir. Seadus seda küll ei keela, ent heaks tavaks on vältida liiga intiimseid kaadreid, et säilitada osalejate väärikus ja privaatsus. Samas saan kohalolijana kinnitada, et võimalusi oli piisavalt – tasakaalukalt valitud hetked oleksid lasknud inimeste osalusel ja sisemisel pühadusetundel jõuda televaatajani ning loonud tugevama kohalolu tunde.

Sündmuse päeval oli Vabaduse väljakul palav ja ere päike paistis pealtvaatajatele. Osa inimesi kasutas õndsakskuulutamise brošüüri Eduard Profittlichi pildiga päikesevarjuna või lehvikuna. See oli inimlik reaktsioon kuumusele, kuid kahjuks muutus sellega pühalik sümbol praktiliseks abivahendiks, mis ei sobitunud üldse sündmuse väärika atmosfääriga.

Režii tegi siinkohal õnnestunud otsuse neid stseene teleülekandes mitte rõhutada, hoides ekraanipildi keskendunult sündmuse pühale ja sügavale tähendusele.

Teleülekande heli püüti osaliselt välismikrofonidega, mitte otse müravabast heliallikast. See tehniline lahendus rõhutas küll ruumi ja rahvahulga atmosfääri, kuid mõjutas kohati liturgiliste tekstide selgust. Samas tuleb rõhutada, et enamasti oli heli väga hea ja puhas, võimaldades vaatajal jälgida nii liturgiat kui muusikat väärikalt ja arusaadavalt.

Värvikeel, kompositsioon ja graafika

Liturgilised värvid – kuld, valge ja punane – olid ülekandes nähtavad ja andsid pildile pidulikkuse. Samas ei rõhutatud neid piisavalt kujundliku tähendusena.

Visuaalsühholoogia järgi toovad kuld ja valge esile transtsendentsust (ehk millegi kõrgema ja argipäevast enama kogemist), samas kui rahvahulga argised toonid võivad alateadlikult neutraliseerida pühalikkust. Montaaž peab hoidma tasakaalu nende kahe tunde- ja meeleolu vahel.

Ülekande kompositsioon oli tehniliselt korrektne: üldplaanid ja lähiplaanid vaheldusid sujuvalt, kaadrid olid stabiilsed. Kaameratöö jälgis sündmust, kuid jäi pigem kirjeldavaks – pilt vahendas fakti, mitte alati sisemist rütmi. Näiteks oleks võinud pikem kaader palvetaval inimesel või reliikvial anda sügavama kohalolu tunde.

ERR-i graafika ja tiitrid olid diskreetsed ja informatiivsed, mis sobis väärika liturgia juurde. Häirivaks jäi aga see, et kardinal Christoph Schönborni ladinakeelse kõne ajal puudusid eestikeelsed subtiitrid. Kuigi vahetult järgnes eestikeelne tõlge, oleksid paralleelsed subtiitrid hoidnud vaataja tähelepanu ja sidunud hetke tihedamalt ülekandega.

Vaataja kogemus ja kommentaatori roll

Eestis peab end kindla usuga seotuks vaid umbes viiendik elanikkonnast. Seetõttu oli oluline, et teleülekanne kõnetaks ka neid, kes on religiooniga vähem seotud. Kommentaatorid Reet Veidebaum (katoliiklane) ja Indrek Treufeldt (luterlane) aitasid televaatajal orienteeruda keerulises liturgias. Nad selgitasid mõisteid, rituaale ja osalejate rolle, võimaldades vaatajatel targemaks saada. Avati näiteks kardinali positsioon, postulaatorite roll eeltöös, reliikvia tähendus ning piiskoppide ja teiste vaimulike ülesanded.

Positiivne oli ka selgitus kehahoiakute sümboolikast: miks seistakse püsti, istutakse või põlvitakse. Need nüansid aitasid vaatajal mõista, et iga liigutus liturgias on osa suuremast sümboolsest tervikust.

Samas jäi siiski mõni detail lahti seletamata – näiteks viirukiga seotud rituaalne suitsutamine. Just sellised lisaselgitused oleksid aidanud veelgi paremini sillata erineva taustaga publiku arusaama ja tuua välja liturgia sisemine loogika. Need lüngad on mõistetavad, sest kommentaar pidi kulgema sünkroonis ajajoonega ega võimaldanud igat sümbolit pikalt avada.

Kultuurilooline ja ajastuülene tähendus

ERR-i teleülekanne ei jää pelgalt ühe päeva dokumenteerimiseks. Selline salvestus on osa kultuurimälust, mida võidakse vaadata ja uurida veel aastakümnete pärast.

Oliver Bennett (Warwicki Ülikooli kultuuripoliitika emeriitprofessor) on oma uurimuses „Strategic canonisation: sanctity, popular culture and the Catholic Church“ (2011) toonitanud, et õndsakskuulutamised ei ole ainult usulised aktid, vaid ka kultuuripoliitilised sündmused. ERR-i ülekanne kinnitab seda mõtet – tegemist oli Eesti ühiskonna jaoks märgilise hetkega, mille tähendus ulatub kaugemale katoliku kogukonnast.

Küsimus on, kuidas salvestus kõnetab tulevase põlvkondi. Kas see annab edasi üksnes liturgilise fakti või vahendab ka ajastu vaimset pinget ja ühiskondlikku resonantsi? Psühholoogiliselt toimib selline salvestus ühise mälupangana (kollektiivne mälu) – see aitab rahval koos meeles hoida olulisi hetki ja lugusid, kus emotsioonid ja jutustused kujundavad rahvuslikku identiteeti.

Välisminister Margus Tsahkna rõhutas, et Profittlichi õndsakskuulutamine ei ole ainult katoliku kiriku sündmus, vaid osa kogu Eesti ajaloolisest mälust. Ta sidus tseremoonia väärtustega, mis on olulised kogu ühiskonnale – vabadus, inimväärikus ja tõe hoidmine. Selline rõhuasetus aitab näha ülekannet mitte ainult usulise, vaid ka kultuurilise ja poliitilise tähendusena, mis teeb selle mõistetavamaks ka neile, kellel otsest usulist tausta ei ole.

Kokkuvõte

Sündmus kohapeal ja selle televisiooniline kajastus ei ole kunagi üks ja seesama. Originaal – vahetu kohalolu – annab osalejale kogu ruumi ja aja kogemuse, mida ükski kaamera ei saa täielikult vahendada. Samas oli teleülekanne kui „retušeeritud koopia“ sageli vaatajale isegi selgem: lisatud kommentaarid, subtiitrid ja valitud kaadrid muutsid keerulise liturgia mõistetavamaks ja kultuurilises plaanis laiemalt kättesaadavaks.

ERR teostas professionaalse ja väärrika ülekande, mis jäädvustas nii sakraalse tseremoonia kui ka ühiskondliku mõõtme. Tehniline külg – kaameratöö, montaaž, heli ja graafika – oli usaldusväärne, isegi kui üksikutes detailides jäi kasutamata potentsiaal visuaalse sügavuse loomiseks. Kommentaatorite töö aitas sillata liturgilise keerukuse ja

laiema auditooriumi arusaamise, vähendades distantssi ja avades sümboolse keele tähendusi.

Psühholoogilisest vaatenurgast suutis teleülekanne mõnes osas edasi anda rituaali rahulikku rütmi ja seda, kuidas inimesed emotsionaalselt kaasa elasid. Kaameratöö oleks aga võinud kohati kasutada pikemaid kaadreid, mis oleksid andnud vaatajale võimaluse rahulikult süveneda ja kogeda hetke sügavamalt.

See teleülekanne ei olnud pelgalt dokument, vaid osa kultuurilisest mälust, mis talletab ühtaegu usulise ja rahvusliku kogemuse. Sellega loodi sild vahetu kohalolu ja vahendatud kogemuse vahel, andes igale vaatajale võimaluse osa saada ühest Eesti ja kogu Baltikumi kultuuriloole märgilise tähendusega hetkest. ERR-i töö näitas, et religioosne ülekandekogemus võib ühtaegu austada liturgia sakraalsust ja kõnetada laiemat ühiskonda, jäädes oluliseks allikaks ka tulevastele põlvkondadele.